

Stipan Trogrlić, *Mons. Božo Milanović – istarski svećenik (1890. – 1980.). Crkveno-vjersko i javno-političko djelovanje, Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Državni arhiv u Pazinu, 2011., 329 str.*

Monsinjur Božo Milanović nesumnjivo pripada među najznačajnije Istrane 20. stoljeća: agilnost što ga je resila od mladosti, nije ga napustila do pozne dobi, zbog čega se njegova djelatnost proteže od posljednjih godina austrijske, preko međuratne talijanske, do poslijeratnih desetljeća jugoslavenske vlasti. K tome, njegova najpoznatija djela o 19. i 20. stoljeću u Istri do danas su, kao vrelo lucidnih uvida i vrijednih podataka, ostala nezaobilaznom literaturom o novijoj povijesti Poluotoka. Pa ipak, sve donedavno Milanovićev život i rad bili su izrazito slabo proučavani. Znanstveni skup koji je održan 1990., o stotoj obljetnici rođenja, navijestio je rast interesa, ali dosezi spomenutog simpozija postali su dostupnima zainteresiranoj javnosti u punoj mjeri tek 2010., dakle nakon puna dva desetljeća, objavom zbornika *Narodi ostaju, režimi se mijenjaju*. Krajem iste godine održan je i drugi skup, naslovljen *Mons. dr. Božo Milanović – tragovi jedne vizije*, čija su izlaganja nesumnjivo pridonijela boljem poznavanju Milanovićeve djelovanja, što će dodatno doći do izražaja budu li u budućnosti također ukoričena. No, tek je monografijom Stipana Trogrlića, *Mons. Božo Milanović – istarski svećenik (1890. – 1980.)*, objavljenom 2011., oblikovan sveobuhvatan, na arhivskim istraživanjima utemeljen prikaz života poznatog svećenika iz Kringe.

Trogrlića su znanstveni interesi, nesumnjivo, višekratno usmjeravali prema istraživanju pojedinih etapa Milanovićeve života. Njegove studije o Hrvatskom katoličkom pokretu u Istri (HKPI), odnosno o prožimanjima vjerskoga i političkog u istarskom društvu u posljednjim desetljećima pred Prvi svjetski rat povezane su sa začecima Milanovićeve javnog djelovanja, a proučavanje vrlo zamršenih odnosa sredinom 20. stoljeća, odnosno učvršćivanja komunističke vlasti u osebujnim istarskim okolnostima, bilo je nemoguće bez boljeg upoznavanja s Monsinjorovom ulogom. Ne iznenađuje stoga što se autor, uočivši izrazit manjak radova, jednako i znanstvenih i publicističkih, prihvatio oblikovanja prve monografije o Boži Milanoviću.

Kraći »Uvod« (str. 7 – 10) upoznaje čitatelja s navedenim nedostatkom literature i osnovnim istraživačkim pitanjima koja su nagnala autora da se posveti oslikavanju Milanovićeve uloge pod različitim režimima. Prvo poglavlje, naslovljeno »«Ustaj rode, Hrvatska te zove» – utjecaj Kačića, Dobrile i Mahnića na Milanovićevu formaciju« (11 – 48), opisuje djetinjstvo i mladost te obiteljsko okruženje budućeg svećenika od rodne Kringe, preko školovanja u pazinskoj gimnaziji i goričkom sjemeništu do napetih ratnih godina, ishod kojih je izrazito utjecao na Milanovićev životni put. Zarana se angažiravši oko stvaranja i jačanja katoličkih omladinskih društava, djelatnost Bože Milanovića i nekolicine suradnika prometnula ih je u najživlji dio HKPI. Uspješno organizirana mreža društava zasigurno bi ostavila dubljeg traga da ju nije prekinulo izbijanje Prvog svjetskog rata, u predvečer kojega je, 19. srpnja 1914., proslavljena Milanovićeve mlada misa. Prva dušobrižnička zaduženja u Pićnu prekinuta su uhićenjem u prosincu 1914. godine.

Austrijske su vlasti, naime, po izbijanju oružanog sukoba, na kraće ili duže vrijeme zatvorile brojne istarske Hrvate osumnjičene za protudržavno djelovanje. U Milanovićevu slučaju, dvomjesečno lišavanje slobode bilo je tek kraćom cezuroom jer se početkom 1915. vraća na mjesto pićanskog kooperatora. Mladog, aktivnog svećenika zasigurno je čekao uspon unutar crkvene hijerarhije, budući da ga je tršćanski biskup krajem 1917., radi dovršenja doktorske disertacije, poslao u ustanovu u kojoj se već čitavo stoljeće oblikovala austrijska crkvena elita: bečki zavod »Augustineum«, na kojem je Milanović doista i napisao disertaciju, ali uspješan dovršetak studija onemogućio je kraj rata i kolaps Monarhije.

Djelatnost monsinjora Milanovića u međuratnom razdoblju iscrpno je prikazana u poglavlju »“Teško je umrijeti kad si grad svoj dogradio” – otpor talijanskoj okupacijskoj politici« (49 – 106). Na takozvano »slavenofilstvo«, zbog kojeg je Milanović bio sumnjiv austrijskim vlastima, u okolnostima poratne talijanske okupacije gledalo se još podozrivije. Postavljen za župnika u rodnoj Kringi, Milanović se ondje zadržao tek nekoliko godina. Fašistički napadi na njega i pazinsko »Tiskovno društvo«, oko čijeg se održanja svesrdno angažirao, doskora su prisilili Milanovića da od biskupa zatraži premještanje te je početkom 1922. imenovan župnim pomoćnikom u tršćanskoj župi sv. Ivana. Ondje je, djelujući u nešto povoljnijim, ali i dalje nezavidnim okolnostima proveo puna dva desetljeća, pokušavajući na različite načine, ponajprije tiskanjem i raspačavanjem popularnih tiskovina, zapriječiti potpunu talijanizaciju istarskog življa.

Izbijanjem Drugog svjetskog rata, odnosno širenjem sukoba na Istru i susjedna područja, ponovno je aktualizirano pitanje pripadnosti Poluotoka, a Milanovićevu doprinosu priključenju Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji posvećeno je poglavlje »“Državne granice se određuju za stoljeća dok se režimi mijenjaju” – u diplomatsko-političkoj borbi za sjedinjenje Istre s Hrvatskom« (107 – 172). Naslov ove cjeline oblikovan je prema poznatoj Milanovićevoj izjavi koja objašnjava njegovo djelovanje i opredjeljenje u vremenu koje nije dopuštalo oklijevanje: suradnja katoličkog svećenika s partizanskim pokretom, a potom i komunističkim vlastima, dakle snagama koje su u Milanoviću neprijeporno vidjele ideološkog protivnika, ali i nužan oslonac ukoliko se željelo osnažiti vlastiti položaj, pragmatičan je, dalekovidan Monsinjorov kompromis kojim je sudbina hrvatskoga i slovenskog stanovništva Istre stavljena ispred svjetonazorskih razmimoilaženja. Uzme li se u obzir kako oponiranje komunističkoj ideologiji u ratnim i poratnim vremenima nije bilo nimalo bezazleno, o čemu svjedoči tragična smrt svećenika Miroslava Bulešića, postaje jasnijom složena situacija u kojoj se našao hrvatski i slovenski istarski kler. Poglavlje o političkim i diplomatskim naporima oko povoljnog graničnog rješenja dovršeno je prikazom crkveno-pravnog ujedinjenja Crkve u Istri 1977. godine.

Razgranato Milanovićevu djelovanje tijekom triju poratnih desetljeća, ali i obilje proučenoga izvornog gradiva zasigurno su utjecali na Trogrličevu ispravnu odluku da ovom razdoblju Monsinjorova života posveti, uz navedeno, još dva poglavlja u kojima je naglašen, također značajan, Milanovićev svećenički i odgojni rad. Cjelinom »“U organizaciji je spas”– Milanovićevu unutarcrkveno djelovanje« (173 – 230) opisano je, u prethodnom poglavlju tek dotaknuto, raznovrsno organizirano djelovanje istarskog

klera od »Zbora svećenika sv. Pavla za Istru«, osnovanog 1945., do izuzetno značajnog »Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda«. Posljednja je pak cjelina, naslovljena »“Naše je stanovište ne samo katoličko, nego također narodno, hrvatsko i jugoslavensko” – odgojno-obrazovni rad u sjemeništu i bogosloviji« (231 – 292), uglavnom je posvećena kontekstu u kojem se odvija Milanovićev rad u, za istarske Hrvate vrlo važnoj, pazinskoj kulturno-prosvjetnoj ustanovi, kojoj je Monsinjur bio na čelu punih dvadeset godina, odnosno do umirovljenja 1968. godine, ali čitatelj će u njoj pronaći informacije i o drugim sastavnicama njegove obrazovne djelatnosti.

Nakon »Zaključka« (293 – 299), na posljednjim se stranicama monografije nalaze korisni prilozi: sažeci na hrvatskom (300 – 303), talijanskom (304 – 307) i engleskom jeziku (308 – 311), popis korištenih izvora i literature (312 – 317), popis kratica (318 – 319), kazalo imena (320 – 324) i »Bilješka o autoru« (325 – 326). Vrijedi spomenuti kako se na kraju navedenih pet cjelina nalaze slikovni prilozi koji doprinose zanimljivosti sadržaja.

Knjiga Stipana Trogrlića, *Mons. Božo Milanović – istarski svećenik (1890. – 1980.)*, kvalitetno je oblikovan biografski prikaz djelovanja značajnoga hrvatskog i istarskog javnog djelatnika. Utemeljena na znalačkom uvidu u postojeću literaturu, ali i u manje ili nimalo korišteno arhivsko gradivo, Trogrličeva monografija donosi niz korisnih podataka o Milanoviću, smještajući ih u kontekste koji su uokvirivali Monsinjorovu dugogodišnju djelatnost, oslonjenu na devetnaestostoljetnu narodnjačku tradiciju, ali prilagođenu dvadesetostoljetnim okolnostima.

Mihovil Dabo